

EDITURA REVISTEI „OBSERVATORUL“.

**FOȘTII ELEVI
ROMÂNI-UNIȚI AI ȘCOALELOR
DIN ROMA.**

DE

DR JACOB RADU

PREPOZIT CAPITULAR, PRELAT PAPAL.

1929.

TIPARUL TÎPOGRAFIEI „ATENEUL“ BEIUȘ.

REVISTA DE OBSERVAȚII

POSTII ELEVI
ROMÂNII LA ȘCOLILE
DIN ROMANIA

DE JACOB RADU

TIPOGRAFIA "ATLANTIC" BUCUREȘTI

I.

Biserica catolică a Romei vechi în propaga-rea învățăturilor sale, a adevărului încredințat Ei de către însuși Mântuitorul Isus Hristos, s'a folosit pu-rurea de mijloace pacinice și civilizate, ferindu-se de ori și ce violență și opresiune în potruva conștiințelor acelora, către cari se înureptau cuvintele misionari-lor săi, trimiși în lume potrivit cuvintelor dumneze-iescului învățător: „*Mergând învățați toate neamu-rile*“ (Matei 28, 19). Armele lor au fost: puterea cu-vântului și scrisul, căci prin aceste două mijloace se poate reacționa cu mai bun rezultat asupra minților și inimilor spre a le convinge despre adevăr și a le purifica și nobilita prin curățenia și frumuseța virtu-ților creștinești.

Pentru ca apostolii și misionarii săi să se poată forma, să își poată pregăti sufletele și inimile spre împlinirea grelei lor chemări, biserica catolică din cele mai vechi timpuri, a întemeiat școli și institute numite seminarii, pentru instrucția și educarea cleru-lui său. Și mai ales s'au întemeiat asemenea școli preoțești, în centrul creștinătății, în eterna Roma, de unde razele curate ale adevărului se răspândesc preste lumea întreagă. În acele școli au fost îndem-nați episcopii, să trimită tineri aleși, cari întorși a-poi în țările lor, să poată învăța și ei pe alții, să fie învățători și profesori în școlile din diecezele lor,

sfetnici luminați ai episcopilor și urmași ai acolora întru răspândirea adevăratei credințe și povățuirea spre viața de veci a credincioșilor.

II.

Neamul nostru românesc fiind timp de veacuri multe despărțit și rupt, prin fatalul destin al istoriei, dela unitatea credinței cu Roma, nu a mai cunoscut drumul ei, și astfel departe fiind de centrul de lumină, care incontestabil acolo este, s'a scufundat tot mai mult în întunec, rămânând și în privința culturală cu mult înapoia popoarelor, cari măcar în parte au fost în continuă legătură cu dânsa.

Au fost, e drept, unele cazuri, începând din veacul al XVI-lea, ca unii tineri români să fie trimiși la înaltele școli din Roma, cu menirea ca să se formeze pentru chemarea de apostoli ai credinței catolice printre neamurile lor; însă aceste cazuri afară de unul singur, acela al episcopului Giurgiu — Patachi, precum vom vedea, nu au fost de nici un folos bisericeii și neamului românesc, fie pentrucă tinerii trimiși nu au perseverat ca să î-și termine studiile, fie pentrucă cei ajunși la desăvârșirea lor, au trecut la ritul latin și activitatea lor s'a desfășurat în folosul altor neamuri.

După unirea Românilor din Ardeal cu Roma, la 1700, ni s'a deschis și nouă drumul spre înaltele școli de acolo, cu îndoit folos: bisericesc și național. Căci tinerii trimiși acolo, s'au întors acasă nu numai luminați în învățăturile catolice, ci și întăriți în conștiința latinității noastre, făcându-se aci apostoli înflăcărați ai amândorora.

Din istoria bisericeii noastre cunoaștem numele și viața multor foști elevi ai școalelor din Roma, dar o listă completă a lor până acum nu s'a publicat. De aceea ne vom sili noi, pe baza notițelor răslețite prin operele câtorva scriitori, dar mai ales pe baza extraselor făcute din registrele colegiului de Propagandă de către acela carele a fost sirguinciosul scrutaător de arhive, răpausatul Dr. Ioan Ardeleanu fost profesor la liceul din Beiuș și preot în dieceza noastră, precum și a însemnărilor făcute de noi din registrul alumnilor colegiului grecesc al S. Atanasie, să dăm o listă cât mai completă a lor, începând din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre. 1).

Institutele sau colegiile în cari au studiat studenții români la Roma sunt :

A. *Colegiul de Propaganda*, înființat la anul 1627 de către Papa Urban al VIII-lea, cu scopul de a crește preoți pentru misiunile din celelalte continente și pentru diecezele din Europa supuse S. Congregațiunii de Propaganda Fide și lipsite de preoți. Acest colegiu și-a avut dela început școalele sale organizate după vechiul sistem latinist, adică : humaniore, retorica, poesis, trei ani filosofie și patru ani teologie, cu dreptul de a da grade academice, cari sunt frecventate și din partea elevilor altor colegii mai mici.

B. *Colegiul grecesc al Sfântului Atanasie*, întemeiat de către Papa Grigorie XIII la anul 1577, pentru a se crește și forma bărbați luminați de națiunea

1). Nota. Însemnările lui I. Ardelean au fost publicate în revista „Transilvania” din Sibiu a. 1877 No. 11. Dar fiindcă acea revistă foarte cu greu se mai află acum, credem că este de folos să le publicăm din nou completeate cu datele privitoare la elevii cari au fost și în alte colegii din Roma, continuate până în zilele noastre.

greacă, cari apoi reîntorși în patria lor ca monachi, preoți și chiar laici, să muncească pentru ridicarea neamului lor din mizeria și întunericul în care căzuse după ce a ajuns sub domnia Turcilor și să-l readucă la unitatea bisericeii. Dar aproape dela început au fost primiți în colegiu și tineri de alte națiuni, ca: Ruteni, Albanezi mai ales din cei emigrați în Calabria și Sicilia și chiar câțiva români din principate. 1)

Prin ocuparea Romei de către armata marelui Napoleon, la începutul veacului al XIX-lea colegiul fiind despoiat de averi, a trebuit să fie închis și numai în anul 1847 a fost redeschis. După această epocă au fost primiți în Colegiu tot mai mulți Ruteni din Galiția, ajungând așa împreună și cu câțiva Bulgari, să domineze elementul slav acolo și să se numească colegiul greco-ruten.

După restaurarea mitropoliei noastre la anul 1853, Pontificele Piu al IX-lea a înființat și pentru noi 4 locuri gratuite în acest colegiu, după cum arată o inscripție pusă în unul din pereții scării dela etajul I, de următorul cuprins:

P I O I X P O N T. M A X.
Religionis fautori ac vindici
Qui hierarchia graeci ritus catholici
In Transylvania vicinisque Instaurata Aucta
Sacrorum Antistitibus Mage Devinctis
Eorum cleri institutioni consuluit fundis attributis
Uti quatuor alumni hoc in conlegio gratuito alantur

1) Vezi despre colegiul grecesc: P. R. Netzhammer O. S. B., *Das griechische Kolleg in Rom* Salzburg 1905 și P. C. Korolevskij în revista sa: „Stoudion“, a. 1927; apoi despre toate: *Kirchen Lexicon*, tom. III pag 616 și urm.

Moderatores ejusdem collegii

Ne singularis facti memoria intercidat P. An.

MDCCLIX.

În anul 1897 Papa Leo XIII voind să readucă colegiul la destinația lui originală de a forma preoți numai de ritul grec curat, pentru Ruteni a deschis un colegiu separat, iar pe elevii români i-a trecut în colegiul Propagandei. După războiul mondial însă iară au fost primiți și câțiva elevi români. Elevii frecventează școala col. de propaganda.

Astăzi colegiul stă sub conducerea Părinților Benedictini cari au trecut la ritul grecesc și oficiază în acest rit și în limba greacă care în colegiu se cultivă foarte mult.

C. *Colegiul germano-ungar*, înființat la anul 1552 de către Papa Iuliu III la stăruința și rugămintele S. Ighnațiu de Loyola întemeietorul ordului Iesuiților, spre a prevedea cu preoți învățați și zeloși biserica catolică din Germania ajunsă în stare foarte deplorabilă în urma reformăiunei luterane. În anul 1579 a fost împreunat cu aceasta și micul colegiu întemeiat pe seama tinerilor maghiari de către celebrul preot maghiar iezuit: Ștefan Szántó sau Arator și i-s'a dat numele de: germano-ungar. Elevii acestuia stau și acum sub conducerea părinților iesuiți și elevii lui frecventează celebra lor universitate Gregoriană.

III.

Incepem cu cel mai vechiu, adecă cu colegiul germano-ungar unde aflăm un elev român cu mult înainte de unire, pe *Gheorghe Buitul*, născut în Caranșebeș din părinți nobili. Rămânând orfan de

părinți a fost adoptat de un misionar franciscan cu numele Ștefan Szentandrásy (1571-1630) săcui din Mádefalva. Acesta l'a trimis pe Buitul la școli la Alba-Iulia apoi la Viena la filosofie și la urmă la Roma unde a intrat la 27 Noemvrie 1619, în etate de 27 ani și-a terminat teologia. Acolo a intrat în ordul Iesuiților la 26 Maiu 1623 și după ce a fost hirotonisit preot după ritul latin, s'a întors în Ardeal și a fost câtva timp profesor în Alba-Iulia. I).

După unire în același colegiu a studiat *Ioan Constantin Pataky, sau Giurgiu*, urmașul lui Atanasie în scaunul episcopesc (1715-1727). A fost trimis la Roma de către celebrul Părinte Iesuit Hevenesy și a intrat în colegiu la 24 Octomvrie 1705. După ce a fost hirotonisit preot după ritul latin și a luat doctoratul în teologie, în 9 Setemvrie 1710 a plecat ca misionar în Ardeal, țara Făgărașului, și trecând la ritul grecesc a fost numit episcop, după cum este cunoscut din istoria bisericei noastre.

IV.

Înainte de anul 1700 în colegiul de Propaganda au intrat trei tineri :

1. *Ștefan Vegese*, intrat la 6 Februarie 1648 ; nu știa nici ceti nici scrie, nu vorbea nici italienește nici latinește, dar știa bine limbile : română, greacă și turcească. Se pare dară că nu era daco-român, fără poate vre un imigrat din peninsula balcanică. În 27 Septemvrie 1659 provăzut cu îmbrăcăminte și bani de drum s'a reîntors în patria sa. După ce nu se

I). Dr. A. Veress : *Fontes rerum hungaricarum*. Budapest 1917, tom. III pag. 26. Dr. Arpad Bitay : *A román nyelv a gyulafehérvári tanintézetekben a XIX-ik században*, în ziarul „Ellenzék” din Cluj supl. a. 1925 No. 107.

spune despre el că ar fi făcut jurământul prescris pentru alumnii aceluia colegiu, se vede că nu a făcut acolo nici o ispravă și de aceea a fost trimis acasă.

2. *Ioachim Vuolfi* (?) moldovean din orașul Baia dieceza Bacăului (dubio se zice în informație) născut din părinții Nicolae și Ecaterina ambii catolici; a intrat la 21 Noemvrie 1676, știa foarte bine limbile: română sau moldovenească, latină și poloneză și în câțva cea italiană; era în vârstă de 22 ani și a fost dus la Roma de către călugărul franciscan Vito Pilulli (evident greșală în loc de Piluzio). A făcut jurământul în anul 1677 și a plecat din colegiu după ce a terminat teologia și a fost hirotonisit preot. Era tânăr cu purtare foarte bună, cu multă minte și prudență și de aceea se nădăjduia că va fi un bun preot.

Numele și toate celelalte împrejurări arată că acest preot nu a fost român, ci neamț sau polonez ai cărui părinți se așezaseră în Moldova, unde se afla ca misionar Vito Piluzio care pe la anul 1680 ajunsese vicar apostolic și arhiepiscop titular de Marcianopolis 1).

3. *Stefan Vlege* (poate *Blegea*) fiul lui Stratilat și al Stefanei amândoi schismatici sau eretici, băiatul nu știa să facă deosebire, în etate de 13 ani, născut în orașul Iași în Moldova. A fost dus la Roma de către un Părinte Conventual (Franciscan), vorbește limba maternă și puțin pe cea italiană: nu știe ceti nici scrie. A fost primit în colegiu la 15 Februarie 1689. În 28 Aprilie a fost dimis din colegiu, dându-se bani de drum și îmbrăcăminte, pentru că dela

1. N. Iorga: *Studii și documente*, II, pag. 158.

început s'a văzut că nu era capabil nici de disciplină nici de învățătură și deaceea a fost dimis ca să nu conturbe pe ceilalți. Aceștia credem că au fost de rital latin, deaceea nici nu îi socotim de ai noștri.

V.

Starea culturală a poporului român din Ardeal pe la sfârșitul veacului al XVII-lea era nespuse de ticăloasă. Poporul de rând era rob legat de glie, lipsit de școli, ba chiar oprit de a-ș trimite copiii la școlile streine și înșiși preoții cari numai prin potcapiu se deosebeau de țărani: „*stăteau pe marginea sălbătăciei și nu era decât țărani trăind viața obișnuită a țăranilor.*”¹⁾ Văzând această deositoare stare mitropolitul Atanasie, în conferința ținută la Viena în anul 1701, a cerut să i-se deie suma de 36000 floreni, prețul cerealelor vărsate de clerul său la depozitele militar pentru alimentarea armatei împărătești în războaiele cu Turcii pentru înființarea și susținerea unei școli românești în Alba-Iulia; iar în sinodul din anul 1702 s'a cerut ca să fie trimiși 5 tineri români la școlile din Viena, Tirnavia (Nagy-Szombat) și Roma pentru a se perfecționa în studii mai înalte, și tot atunci au și fost recomandați cei 5 băieți destoinici spre acel scop. ²⁾ În acelaș an s'au deschis pentru tinerii români și școlile catolice din Cluj, Brașov și Sibiu.

Nu știm însă că afară de Ioan Giurgiu-Patachi, cine au fost ceilalți și unde au fost trimiși.

1. N. Iorga: *Sate și preoți din Ardeal* pag. 168-9.

2. Nilles: *Symbolae*, pa. 362.

VI.

La Roma în colegiul Propagandei, după registrul copiat de I. Ardelean, aflăm tineri români pe la anul 1738. căci în acest an se spune că la 13 Februarie fostul elev al colegiului Samuil Caliani (Kalliany) novițiu al ordului S-tului Vasile, a scris prefectului Propagandei, cardinalului Vincențu Petra, că la 9 Februarie a fost trimis la novițiat la Muncaciu (mânăstirea din Blaj numai după acest an s'a deschis.) Acesta se pare dară a fi fost cel dintâiu elev român în Propagandă. 1)

2. *Petru Aron*, a făcut jurământul în anul 1742 luna Maiu 26, deci a mers la Roma cu un an sau doi mai înainte, poate la anul 1740 împreună cu ceilalți doi cari urmează. A fost hirotonit preot la 30 Iulie 1743 în biserica S. Atanasie de către arhiepiscopul grec Dionisie Modino. Când a depus jurământul a mai promis în chip deosebit că va fi supus și ascultător episcopului său Ioan Inocențiu Clain. P. Aron a fost cucernicul episcop urmaș al lui Clain și întemeitorul școalelor din Blaj.

3. *Grigorie Major*. Despre el se spune numai atâta că a fost hirotonit preot la 17 Decemvrie 1745 de către același arhiepiscop ca și Aron și s'a reîntors acasă în anul 1747. După I. Rațiu, Maior ar fi mers la Roma în anul 1740 și s'a călugărit după ce s'a reîntors acasă. El a fost marele dar puțin norocosul episcop de mai târziu.

1. Despre călugării din Blaj vezi Dr. Ioan Rațiu: *Din trecutul Ordinului bazilican* în: Anuarul Institutelor de înv. din Blaj, a. 1911-12, și *Dascălii noștri*, în anuarul a. 1907-8.

4. *Silvestru Caliani (Kalliani)*. Și despre acesta se spune numai că era monah basilian și s'a reîntors acasă de o dată cu G. Maior preste Viena. A ajuns și el profesor la școala preoțească și prepozit al mânăstirei, prieten și tovarăș de luptă al lui G. Maior în certurile avute cu episcopii Aron și Rednic, apoi mult timp prepozit al ordului.

5. *Toma Popovici* din Oradea-Mare, de 18 ani. A intrat în 31 Maiu 1747, ca student în retorică. A depus jurământul în 29 Noemvrie 1749 fiind student în anu al 2-lea de filosofie. In anul 1752 luna Ianuarie s'a reîntors acasă preste Viena din cauză de morb.

6. *Teodor Bulea (Bullya)* tot din Oradea de 14 ani. A intrat de odată cu cel de mai înainte și a studiat până la retorică. A depus jurământul la 21 Noemvrie 1749. Alte însemnări despre el nu sunt.

Se vede că acești doi tineri au fost cei cari fură primiți în colegiu în urma rugărei episcopului romano-catolic al Orăzii Nicolae Csáky care după numirea sa de episcop în anul 1737 a cerut să fie primiți în acel colegiu patru tineri români din dieceza sa, dar a primit loc numai pentru doi pe cari se vede că poate din lipsa de indivizi potriviți, numai în anul 1749 i-a putut trimite, dar neavând noroc să își poată termina studiile și să vină acasă ca preoți, pe alții nu au mai trimis nici succesorii lui.

7. *Francisc*, ca ieromonah *Filoteiu, Laslo*, fiul lui Ștefan din Odorheiul săcuiesc, a intrat în colegiu la 10 Decemvrie 1753 în etate de 23 ani. A făcut jurământul în 2 Iulie 1756 și în același an s'a reîn-

tors a casă și a intrat în ordul S. Vasile. În anul 1760 era profesor de retorică în gimnasiu. În trei rânduri a fost prepozit al ordului și în anii 1770-1772 vicar general episcopesc. A răpusat în anul 1810.

8. *Alexiu A. Murășan* fiul lui Ladislau, a intrat în ord în anul 1762. În colegiu a făcut jurământul la 5 August 1765. În anul 1779 a fost trimis ca misionar în Bănat. Alte informațiuni despre el nu am aflat.

9. *Sabațiu Metz, poate Meciu*, fiul lui Talomir (?) Metz din comuna Rășinar, călugărit în anul 1761. A depus jurământul tot la 5 August 1762. În notă scrie rectorul că monahii trimiși dela Blaj, cu excepția aceluia despre cari va face amintire specială, ceea ce însă nu se află nici la unul, s'au purtat foarte bine.

10. *Jacob Aron* fiul lui *Alexandru Aron* (protopopul din Roșia Abrudului). A fost trimis la Roma după ce în anul 1758 intrase în ord. A depus jurământul de o dată cu cei doi precedenți și toți trei au fost hirotoniți preoți la 12 Februarie 1765 în biserica Sf. Atanasie de către arhiepiscopul greco-unit Schiro. În notă spune rectorul despre el: „*Excellens in Collegio, in ministero, in Patria*“. Este cunoscut ca unul dintre cei mai mari bărbați ai bisericii noastre. A răpusat ca prepozit al Capitulului din Oradea la 21 Februarie 1788.

11. *Vasile Toma, Kereszteși*, fiul lui *Toma K.* născut în comuna Bodogaia de jos în județul Odorheiu. A intrat în ord în anul 1763. Jurământul l'a pus la 29 Iauarie 1767. Are nota: „*In omnibus effloruit*“. În anul 1771 a fost trimis ca misionar în Bănat. A răpusat în anul 1783.

12. *Ambroziu, Auxențiu, Sadi*, fiul lui Daniil. A intrat în ord în anul 1762. A depus jurământul de o dată cu Kereszteși.

Are nota: „*Ingenio per studia parvo*“. Urmările acestei debilități a minții lui s'au arătat mai târziu, căci fiind ales în anul 1768 prepozit al ordului, s'a clătit la minte și a fost suplinît în oficiu prin vicarul episcopesc Iacob Aron.

13. *Ieronim Kalnoki*, fiul lui Ștefan, din târgul Odorheiu. A depus jurământul în aceeași zi cu cei doi precedenți. A răpusat în anul 1792.

14. *Spiridon Farkaș* alias Fogarasi. A intrat în ord în anul 1769. A fost mult timp profesor de gramatică având și până la 50 de învățăcei. Ca preot foarte zelos și bun orator umbla și pe sate, predicând cuvântul lui Dumnezeu. În anul 1784 a fost trimis la mănăstirea din Alba Iulia. Are nota: „*In omnibus praeclare se gessit*“.

15. *Basiliu Benedict Farkaș*, frate cu Spiridon. Au intrat în călugărie și au mers la Roma în același timp. A fost mult timp prepozit al ordului în care rămăsese numai singur. A răpusat în anul 1830. Aceștia au mai avut un frate cu numele Nicolae care a fost agent politic în Viena. Acesta cu mari cheltueli le-a câștigat diploma lor de nobili, din care s'a văzut că numele lor adevărat a fost Fogarasi, iar cel de Farkas l'au luat după bunicul lor chemat Wolfgang. De aceea au și cerut în anul 1778 dela congregația de Propaganda să le coreagă numele de Farkas în cel de Fogarasi:

16. *Iacob, Petru, Partenie*. A intrat în ord în anul 1766 și a fost trimis la Roma împreună cu frații

Farkas, depunând acolo toți-trei jurământul în 2 Februarie 1771. Reîntors acasă a fost mult timp profesor de liceu și ca orator distins, umbra și el pe sate predicând și spovedind pe credincioși. A răpusat în anul 1790.

17. De o dată au fost trimiși din Blaj la Roma în anul 1874: *Ioachim Pop*, *Gheorghe* (în călugărie Gavriil) *Șincai* și *Petru* (în călugărie Paul) *Maior*, toți trei ieromonahi ai ordinului Sf. Vasile cel mare. În aceeași zi, 15 August 1775, au depus jurământul prescris și tot împreună au plecat din Roma după terminarea studiilor în anul 1779.

Ioachim Pop are în anele Propagandei mențiune deosebită ca: „Optimus praeclarusque in omnibus iudicio tum aequalium tum superiorum“. După reîntoarcerea acasă a fost profesor de gimnaziu și de teologie și câțva timp prepozit al mănăstirii Sf. Treimi. A scris și o Teologie dogmatică mult lăudată din partea lui S. Clain, † 11 Noembrie 1803.

18. *Gheorghe Șincai* la porunca împăratului s'a oprit un an la Viena pentru complectarea studiilor. În anele se zice depre el că era de fire învăpăiat, minte ageră și purtare bună. După depunerea jurământului a scris acest vers:

Sis licet oceano, gelidis licet undique saxis
Et sis Ceruleis undique cinctus aquis
Inde tamen posses aliquam sperare salutem
Si votum violes, spes tibi nulla subest.

Intr'o notă ulterioară se înseamnă despre el : „Anno 1784 exiit statum religiosum-prese la veste secolaresca- et incessit habitu saeculari non conser-

vans nec disciplinam de habitu talari“, umbla adeva îmbrăcat în vestminte nemeșesti și încins cu sabie după obiceiul de atunci.

În 5 Decembrie 1780 scria din Blaj la Propaganda că era învățător la școala normală (primară) și avea cam 150 de elevi. În anul 1781 propunea în clasa: „poësis“ iar în 1782 a fost numit director al școalelor româno-germane „valachico-germanicarum“ și catechet în Blaj. Viața lui ulterioară este bine cunoscută.

19. *Petru Maior* încă s'a oprit un an — anul școlar 1779-80 — în Viena, având la aceasta și concesiunea Congregațiunii de Propaganda, spre a studia dreptul canonic, dar fără mult folos, căci ajungând pe atunci să stăpânească și la universitatea din Viena ideile gallicane și febroniane, botezate după marile lor patron cesaropapistul împărat Iosif al II-lea: „Iosefinism“, s'a molipsit și el de acele idei osîndite de către biserica catolică, cari apoi s'au strecurat și în opusculul său numit: „Procanon“, o lucrare neisprăvită și netipărită de el cât a fost în viață I).

Viața lui ulterioară este de asemenea în de obște cunoscută.

Cu aceștia trei s'a închiat șirul elevilor români din Propaganda în veacul al XVIII-lea și credem că nu se putea pune o cunună mai frumoasă acelu număr de tineri distinși cari în primul veac al unirei noastre cu Roma au fost chiemați ca prin credința și știința romană, să întărească temeliile binecuvântatei revărsări de daruri ce s'a făcut prin acea unire, asupra neamului românesc.

1). P. Măgureanu: *Petru Maior și unirea* în biblioteca „Să fie lumină“ din Lugoj No. 11.

După anul 1779 nu s'au mai trimis alți tineri români la Roma, pentru că împăratul Iosif II în mania lui de reformator s'a atins și de viața bisericească și bine știind că educația tinerimei este întâia treaptă pentru a subjuga biserica, în anul 1781 a oprit de a se mai trimite tineri la Roma și a ordonat ca pe cei ce se aflau acolo să îi trimită în colegiul înființat de ei în Pavia și format întru toate după gustul și ideile sale.

20. Intre foștii elevi răpaușați ai acestui colegiu mai este de amintit: *Valentin Dragoș*, doctor în filosofie, 1902-1908 răpaușat ca paroh în Satu-Mare în anul 1926.

În Roma a răpaușat la 4 Iunie 1913 și tinărul *Laurențiu Lazar* din dieceza Gherlei.

VII.

1. În colegiul S. Atanasie cel dintâiu elev român a fost unul cu numele: „Marco Boivoda di Blachia”; adevăratul nume este Marcu Voevod din Muntenia, intrat în anul 1585, dar a și plecat în acelaș an refuzând să depună jurământul prescris.

2. Al doilea a fost: „Antonio Varsi (poate Vârșă) della Valachia”. Timpul intrării și al petrecerii lui acolo nu se știe. Probabil că a studiat gramatica greacă și latină și după ce a stat în colegiu 7 ani a plecat cu destinație necunoscută. Cronica posterioară a colegiului scrisă pe la anul 1624 spune că pe atunci era secretarul Domnului Munteniei, a lui Radu Mihnea (1623-1626). 1).

1). O. Korolevskij loc citat. Pune însă greșit anii domniei lui Radu Mihnea și Alexandru Coconul.

2). R. Netzhammer loc citat pag. 37.

3. În anul 1725 încă se spune că era acolo un grec, sau tot român din Valachia 2). Poate că acesta a fost acel Radu Răduțiu despre care însemnarea lui I. Ardelean ne spune că era născut din părinții Marcu Agorasto, poate un imigrat levantin, și Ioana din Târgoviște în Muntenia (Valachia) de rîtul grecesc. A intrat în colegiu la 8 Februarie 1720 și a început studiile dela alfabet ducându-le până la logică. A făcut jurământul întâia dată la 12 Septembrie 1723, iar a doua oară la 28 Martie 1725, acum mai pe urmă legându-se că va rămânea pururea în rîtul grecesc și nu va cere nici când să i-se permită a trece la cel latin. În anul 1728 a primit ordurile cele mici și în 1729 a mers în Sicilia și a intrat în ordul S. Vasile cel Mare, dar nu a perseverat. Ce s'a mai ales de el nu se știe.

4. După restaurarea colegiului întâmplată la anul 1847, cel dintâiu elev român a fost: *Ioan Sabo* născut la 16 August 1836 în comuna Istrău din dieceza Orăzii-Mari. A stat în colegiu dela 31 Octombrie 1853-10 August 1859, Doctor în teologie. În informațiuni se zice că a fost: „Mu[lt]o ingenio praeditus”, minte mare, cum a și fost, dar nu a produs nimic pe terenul literar. A fost hirotonit preot celibe după reîntoarcerea acasă la 4 Septembrie 1859 și a ajuns canonic la Oradea și episcop la Gherla. † 1 Maiu 1911.

5. *Vasile Iuțiu* născut în comuna Dindeleag, dieceza Orăzii la 31 Ianuarie 1833. A stat în colegiu dela 5 Februarie 1855-10 August 1859 Doctor în teologie. A fost hirotonit și el preot celibe de o dată cu Sabo, a ocupat mai multe oficii la centrul diecezei și a răpausat paroh-protopop în comuna Vadul-Cri-

șului la 30 Iunie 1886. Iuțiu s'a distins și pe terenul literar publicând multe poezii în almanachurile: „Societății tinerimei române din Orădea”.

6. *Victor Mihali* născut în comuna Ieud, Maramurăș dieceza Gherlei, la 19 Maiu 1841. A stat în colegiu în anii 1857-1863, doctor în filosofie și teologie. A fost hirotonit preot celibe în Roma la 8 Noemvrie 1863. Episcop al Lugojului 1875-1895, apoi arhiepiscop și mitropolit de Alba Iulia și Făgăraș 1895 † 21 Ianuarie 1918.

7. *Augustin Lauran*, născut la 5 Decemvrie anul 1844 în comuna Petea, dieceza Orășii A stat în colegiu din 24 Octomvrie 1859-15 Iulie 1867; doctor în filozofie și teologie, A fost hirotonit preot celibe în Roma la 4 Iulie 1867; Informațiuni: „In virtutibus et scientia nituit. La sua tesi mirabile (tesa de doctorat în teologie) si conserva în biblioteca di propaganda”. După o strălucită și rodnică carieră bisericească a răpausat ca prepozit capitular în Orădea la 16 Octomvrie 1912.

8. *Ioan Chindriș*, născut la 6 Iulie 1849 în comuna Budești, Maramurăș dieceza Gherlei. A intrat în colegiu la 5 Decemvrie 1863 ca student de gramatica II și a urmat până la anul I filosofie, când din cauza de morb a trebuit să se reîntoarcă acasă. Informațiuni: „A. 1867 adversa valetudine domum rediit. Simplex, rectus, piusque iuvenis, magna fuit ingenii vi, sic ut desiderium sui apud omnes reliquit”.

9. *Ludovic Lemeni (Leményi)*, născut la 14 Martie 1849 în comuna Trip, dieceza Gherlei. A intrat în colegiu tot la 5 Dec. 1865 și a făcut aceleași studii cu Chindriș. A răpausat în Roma la 6 Noemvrie 1867

și a fost înmormântat în biserica colegiului. Informațiuni: „Pietate, inocența atque obediția summopere praestitit”.

10. *Ștefan Erdeli*, nepotul episcopului Vasile Erdeli, s'a născut la 20 Martie 1851 în orașul Macău (acum în Ungaria) dieceza Orăzii. A intrat în colegiu la 15 Octomvrie 1864 ca student de gramatica II, dar a stat numai 3 ani terminând retorica apoi neavând chiemare la statul preoțesc a ieșit și a studiat medicina tot în Roma, rămânând însă toată viața un foarte bun creștin și devotat fiu al biserecei. A răpusat în anul 1911 ca medic în Orăștie.

11. *Ioan Ciceronescu*, născut în comuna Sititelec, dieceza Orăzii, la 18 Noemvrie 1851. A intrat în colegiu la 18 Iulie 1867; doctor în filozofie și teologie. A fost hirotonit preot celibe în Roma 5 Aprilie 1874. Reîntors acasă a ocupat pe rând oficiile de: profesor la preparandie, vicerector seminarial, secretar episcopesc și protototar consistorial și a răpusat la 11 Maiu 1904 ca paroh și protopop onor. în Borlești. Informațiuni: „Die 16 Maii 1874 expleto summa cum laude studiorum curriculo, optimique alumni undequaque impletis, domum suam rediit, spem de se valde bonam ingerens”. A fost om genial dar ca atâția alții cu puțin spor în viață.

12. *Vasile Lucaciu*, născut la 22 Ianuarie 1851 în comuna Apa, dieceza Gherlei. A intrat în colegiu la 29 Octomvrie 1868. A studiat filozofia, luând doctoratul, și anul I-II de teologie, când din cauză de morb, se zice că era tuberculos, a trebuit să plece în patrie. În anul următor s'a reîntors să-și continue studiile, dar a fost silit iară să plece și terminând a

casă studiile s'a căsătorit și a fost hirotonit preot în anul 1874. În informațiuni se zice: „Pius, mitis, optimam de se spem dabat”. Cât a fost de blând în viață s'a văzut din luptele politice în cari s'a ridicat între cei mai mari bărbați ai neamușii. A răpusat la 22 Noemvrie 1922.

13. *Iuliu Dragoș*, născut la 18 Februarie 1854 în comuna Tur, dieceza Gherlei. A intrat în colegiu de odată cu V. Lucaciu la 29 Octomvrie 1868. S'a reîntors acasă după 6 ani doctor în filosofie și teologie, în anul 1874 și fiind prea tinăr a fost hirotonit preot numai în anul 1876. Informațiuni: „Acri ingenio pollens juvenis plurimum in studiis profecit. Pius bene moratus, vereque catholicus, spem de se valde bonam reliquit, nihilque in eo nisi aliquid vitalis roboris deesse visum est”. A răpusat la 18 Septemvrie 1900.

14. *Ioan Ardelean*, născut la 18 Noemvrie 1850 în Oradea. A intrat în colegiu la 23 Noemvrie 1869; doctor în filosofie. Hirotonit preot celibe în Roma la 23 Maiu 1875. Reîntors acasă a luat și diploma de profesor în litere la universitatea din Budapesta și a funcționat ca profesor la liceul din Beiuș în anii 1875-1889 și un an 1889—90 la Blaj, apoi a fost preot în mai multe parohii și a răpusat penzionar la 9 August 1909. A scris bine documentata: „Istoria diecezei gr.cat. de Oradea-Mare în 2 volume și a colaborat la revistele: „Transilvania” și „Foaia bis. și școl.” din Blaj.

15. *Octavan Blăjanu (Blasianu)*, născut la 30 Ianuarie 1854 în comuna Ilia de Murăș, dieceza Lugojului. A intrat în colegiu la 23 Noemvrie 1869 dar

a stat numai 8 luni și din cauza de morb s'a reîntors acasă. Și în puținul timp cât a stat acolo a meritat o bună informațiune: „Optimae spei adolescens, acri praeditus ingenio”. A răpausat ca avocat în Făgăraș.

16. *Beniamin Pop*, născut la 6 Februarie 1858 în comuna Bardolti dieceza Lugojului. A intrat în colegiu la 5 Decembrie 1875, dar neavând vocațiune spre statul preoțesc după 2 ani s'a reîntors acasă.

17. *Emiliu Bardoși*, născut la 2 Mai 1857 în orașul Reghinul-Săsesc, arhidieceza de Alba-Iulia și Făgăraș. A intrat în colegiu la 10 Noembrie 1877, dar după 2 ani s'a reîntors și el acasă. A studiat dreptul și a ajuns funcționar de stat. A răpausat în anul 1902 ca inspector de matricule civile în Lugoj.

18. *Augustin Bunea*, născut la 30 Octombrie 1857 în comuna Vadu, județul Făgăraș, arhidieceză. A intrat în colegiu la 10 Noembrie 1877. A fost hironit preot celibat în Roma la 4 Decembrie 1881 și s'a reîntors acasă în anul următor doctor în teologie. Informațiuni: „Quo tempore in collegio moratus est disciplinam ad exemplum servavit” El a fost marele istoric și ilustrul bărbat al bisericeii noastre. A răpausat la 30 Noembrie 1909.

19. *Ioan Cavrilaș*, născut la 24 Martie 1861 în comuna Zagra, dieceza Gherlei. A intrat în colegiu la 30 Septembrie 1878 și a stat 4 ani terminând filosofia și doi ani de teologie. Tânăr de foarte bună speranță: „Optimae spei juvenis”, dar din cauza de morb a trebuit să plece în 5 Maiu 1881. Toamna s'a reîntors în colegiu dar în anul următor, la 25 Fe-

buarie a trebuit să plece din nou și la scurtă vreme după aceea a răpusat.

20. *Demetriu Radu*, născut la 7 Noemvrie 1861 în comuna Rădești (mai înainte Uifalăul-Săsesc, Județul Alba) arhidieceză. A intrat în colegiu la 4 Noemvrie 1879 și a stat 6 ani luând doctoratul în filosofie și în teologie, acest din urmă: „plaudentibus omnibus“. A fost hirotonit preot celibe în Roma la 26 Iulie 1885. Informațiunile spun: „Die 15 Nov. 1885 regressus est în patriam, qui ingenio praeditus et assiduitate constans, multum in studiis profecerat, et bonitate morum eluxerat“. Viața lui de mare arhieru și moartea-i de martir național, 8 Decemvrie 1920, sunt în de obște cunoscute.

21. *Vasile Hossu*, născut la 30 Ianuarie 1866 în orașul Târgul Murășului, arhidieceză, A intrat în colegiu la 20 Octomvrie 1882. A luat doctoratul în filosofie iar după terminarea anului al 3-lea de teologie un morb greu l'a silit să se reîntoarcă acasă, dar fiind unul dintre cei mai distinși ștudenți, la propunerea corpului profesoral i-sa dat doctoratul în teologie fără examen. În informațiuni este foarte nimerit caracterizat: „Juvenis optimi ingenii, pietate ac prudentia praeditus,.. A fost hirotonit preot celibe în Blaj la 27 August 1888 și după o strălucită carieră eclesiastică a ajuns de tinăr episcop la Lugoj (1903-1912) apoi la Gherla (1912-1916). A răpusat la 13 Ianuarie 1916.

22. *Octavian Moțioc*, născut la 10 Decemvrie 1868 în comuna Năsăud dieceza Gherlei. A intrat în colegiu odată cu V. Hossu. După 3 ani ca absolvent de

anul I de filosofie fiind greu bolnav a plecat acasă și a repausat la 29 Iunie 1885.

23 *Corneliu Bulcu*, născut la 13 Septembrie 1866 în comuna Beiuș, dieceza Orășii. A intrat în colegiu la 5 Decembrie 1885, doctor în filosofie și teologie. A fost hirotonisit preot celibat în Roma la 13 Iulie 1890. Informațiuni: „Ingenio praestans, domesticae disciplinae servatissimus, omnium sibi animos devinxit et magnum sui desiderium relinquit“. A fost profesor la școala normală, notar consist., secretar episcopesc, apoi canonic în Oradea (1911-1914) și Lugoj (1914-† 17 Maiu 1917).

34. *Liciniu Pop*, născut la 11 Iulie 1871 în comuna Ocna-Murășului, arhidieceză. A intrat în colegiu la 4 Noembrie 1887, de o dată cu scriitorul acestor șire. A fost un tânăr genial și cu purtare exemplară. „Optimus, moribus et ingenio“. A luat doctoratul în filosofie, dar după anul al 3-lea de teologie fiind bolnav de plămâni a plecat acasă.

S'a reîntors însă iară și în 26 Aprilie 1893 a luat și doctoratul în teologie, dar nemiloasa boală l'a repus în vara anului 1896.

25. *Aron Lupșa*, născut la 26 Martie 1880 în comuna Mintia, dieceza Lugojului. A intrat în colegiu în 11 Noembrie 1894. În anul 1897 împreună cu ceilalți elevi români a trecut în colegiul Propagandei. A luat doctoratul în teologie și a fost hirotonisit preot celibat acolo în Roma. Reîntors acasă a intrat ca preot militar și a răpaușat în rangul de locot. colonel în anul 1919 în urma unui morb greu câștigat în războiu.

VIII.

În viață s'înt ca episcopi, dignitari bisericești, profesori etc. hirotoniți în Roma sau după reîntoarcerea în patrie;

I. În arhidieceză :

1. *I. P. S. Sa Dr. Vasile Suci*, arhiepiscop și mitropolit, 1892—1897 în colegiul S. Atanasie, 1897—1898 în Propaganda.

2. *Alexiu Viciu*, profesor pens., colegiul S. Atanasie 1874—1877.

3. *Dr. Ioan Sâmpăleanu*, canonic mitropolitan, col. S. Atanasie 1885—1891.

4. *Dr. Ioan Colt*, canonic mitropolitan, Propaganda 1904—1910.

5. *Dr. Augustin Tătaru*, profesor la Academia teologică, Propagand, 1908—1914.

6. *Dr. Coriolan Pop Lupu*, profesor tot acolo, Propaganda, 1908—1911.

7. *Dr. Nicolae Lupu*, profesor tot acolo, Propaganda 1919—1925.

8. *Dr. Vasile Aftenie*, profesor tot acolo, col. S. Atanasie 1919—1925.

9. *Dr. Coriolan Sabău*, misionar arhid. col. S. Atanasie, 1919—1925.

10. *Dr. Ioan Cristea*, notar consistorial, Propaganda, 1921—1928.

11. *Dr. Leo Sârbu*, preot în Chinteni, col. S. Atanasie 1922—1928.

II. În dieceza Orăzii-Mari:

1. *Dr. Iacob Radu*, prepozit capitular prelat papal și protonotar apostolic colegiul S. Atanasie 1887—1893.

2. *Dr. Gregoriu Pop*, canonic Propaganda, 1902—1908.

3. *Ioan Cheregi Crișan*, archivar diecezan, col. S. Atanasie, 1885—1893.

4. *Dr. Paul Lauran*, protopop în Vadul Crișului col. S. Atanasie, 1893—1897, Propaganda 1897—1899.

5. *Dr. Ludovic Tăutu*, profesor la Academia teologică, Propaganda 1914—1915, col. S. Atanasie 1919—1921.

6. *Gheorghe Naghi*, prefect de studii în seminar, col. S. Atanasie 1923—1927.

7. *Dr. Gavriil Stan*, spiritual la Seminarul teologic. Propaganda 1921—1927.

III. În dieceza Gherlei:

1. *P. S. Sa. Dr. Iuliu Hossu*, episcop, Propaganda 1904—1910.

2. *Dr. Octavian Domide*, prepozit capitular, prelat papal, col. S. Atanasie 1885—1891.

3. *Dr. Epaminonda Lucaciu*, paroh, protopop în Șișești, col. S. Atanasie, 1892—1897, Propaganda 1897—1898.

4. *Dr. Victor Bujor*, canonic, col. S. Atanasie 1893—1899 Propaganda 1897—1899.

5. *Dr. Gheorghe Bob*, profesor la Academia teologică, Propaganda, 1909—1915.

6. *Virgil Băliban*, secretar episcopesc, col. Sf. Atanasie 1921—1924.

7. *Titus Pop*, preot catechet, Propaganda 1921—1922.

8. *Ioan Săplăcan*, preot în Reteag, Propaganda, 1921—1924.

9. *Dr. Alexandru Filipciuc*, profesor de religie la școala normală din Sighetul-Marmației, în seminarul roman din Lateran 2 ani (1921—1923).

IV. In dieceza Lugojului :

1. *P. S. Sa Dr. Alexandru Nicolescu*, episcop, Propaganda, 1898—1904.

2. *Dr. Daniil Fireza*, canonic, prelat papal, col. S. Atanasie 1888—1894.

3. *Dr. Victor Bârlea*, directorul școalei normale de fete, Propaganda, 1903—1909.

4. *Dr. Ioan Marianescu*, (Maghiar), paroh proto-pop onor. Cujir, Propaganda 1908—1914.

5. *Dr. Gheorghe Fireza*, canonic. Propaganda 1909—1915.

6. *Dr. Iuliu Rațiu*, paroh în Părul, seminarul roman din Lateran 1922—1926.

7. *Ladislau Teglaș*, preot în Folea, Propaganda, 1920—1924.

Deci socotind și pe Ioan Patachi, cu cei trecuți din viață au fost :

în colegiul germano-ungar	1
„ „ De Propaganda	20
„ „ S. Atanasie.	

(lăsând afară pe cei trei din Principate și pe cel repausat în colegiu 21

Total: 24

Dintre aceștia au fost: Mitropolit 1; episcopi 6, prelați, prepoziți și canonici 8; profesori 9; protopopi și preoți 9, total: 33. Mulți dintre ei, precum se știe din istorie, au fost și scriitori și literați, unii chiar glorie a științei și a literaturii române.

În viață sunt :

Din colegiul de Propagandă	19
„ „ Sf. Atanasie	13
„ Seminarul roman din Lateran	2

Total: 34

Din cari: Mitropolit 1; episcopi 2; prelați, prepoziți și caonici 7; profesori 9; protopopi și preoți 15; Și dintre aceștia sunt mai mulți cari muncesc și pe terenul literar bisericesc mai ales.

Au fost dară cu toții 75 de elevi, din cari 66 episcopi și preoți, iar 9 au plecat fie din cauza de morb fie din lipsa de vocațiune la statul preoțesc, s'au ales însă și dintre ei câțiva bărbați distinși în diferite oficii publice și pururea fii și credincioși devotați ai bisericei noastre.

Actualminte se află în Roma la studii următorii :

In colegiul de Propagandă :

1. Septimiu Todoran, preot, din arhidieceză.
2. Coriolan Tămaian, preot, din dieceza Orăzii.
3. Simion Chișiu, preot, din dieceza Gherlei.
4. Ioan Pavel, preot, „ „ „
5. Silviu Voștinaru „ „ Lugojului¹⁾
6. Emiliu Lemeni din dieceza Gherlei.
7. Nicolae Teban „ „ „ Lugojului.

In colegiul S. Atanasie :

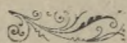
1. Gavril Pop din arhidieceză.
2. Ioan Suci „ „
3. Liviu Chinezu din „
4. Ioan Bal din dieceza Orăzii.

¹⁾ Aceștia au fost hirotoniți preoți în 21 Noembrie 1928 de către, I. P. S. Sa dr. Valeriu T. Frențiu episcopul Orăzii și terminând studiile s'au reîntors în patrie.

5. Avram Cosma din dieceza Gherlei.
6. Ioan Stanciu " " "
7. Francisc Hârța .. " Lugojului
8. Ioan Pintea " " "

Simțul de pietate față de cei răpaușați și dragostea frățească către cei cari sunt în viață muncitori în via Domnului pentru biserică și neam, dar mai ales simțul de cea mai adâncă mulțumită și recunoștință către Pronia cerească și mai marii mei bisericеști, cari înainte cu 42 de ani îndreptară și pașii mei spre sfânta Cetate pe urmele atâror glorioși înaintași, m'au îndemnat să scriu aceste scurte date și însemnări despre acești 75 fii ai bisericei noastre, cari plecați din vechia Dacie cu atâta dor în suflet de a venera urmele strămoșilor și de a se încălzi și lumina la centrul luminei și al vieței creștine, s'au reîntors acasă cu inimile învăpăiate de dorința de a fi apostoli ai bisericei care cu atâta dragoste i-a ocrotit și nutrit la sinul său, și în acelaș timp învățători și luminători ai neamului românesc întreg.

Și mângăierea sufletului meu este nespus de mare, când știu, că mulțumită părințeștei îngrijiri și neseceatei dărnicii a gloriosului Pontifice P. S. Sa Papa Piu, în curând vom avea în Roma colegiul nostru propriu, de unde în viitor vom putea avea succreșcență mai număroasă de noi apostoli ai S. Uniri, prin care, și numai prin trânsa, se va putea regenera și reface viața creștinească la noi și pune pecetea statorniciei și unităței naționale.

2. Avam Coana din diocesa Ghelari
 3. Ioan Stancu
 4. Francisc Ibră
 5. Ioan Fintea
 6. Sîntul de pietate la de cei răpasați și din-
 goscia răscăla căre cei sunt în viața munci-
 for în via Domnului pentru bisacă și neam dar
 mol este simțul de cea mai bună mulțumire și r-
 cunosca căre Fioua creștea și mai mari mai
 bisacii, cam înainte cu 12 de ani îndreptate și
 pasi mei spre stăta Căte de numele alior și
 noi năstă, în eu îndemnat să scriu aceste scurte
 date și înscrisuri despre acești 70 în bisacii
 noastre cam înscris din vechi Dacă cu alăa doi
 în stăle de a venea numele strămoșilor și de a se
 înălți și lumina la cerul lumii și al vieții creș-
 tice sau renovați ocaz cu numele răpădite de
 donic de a fi ados și bisacii care cu alăa
 dragoste și ocaz și năstă și simț să în ecles
 timp înscris și numele de neamul românesc
 întreg
 Si mângăieca sufletul meu este neapăs de
 mare, cam și cu mulțumire răpădite înscris și
 neascăle căre a gnosca Pontica P. S. Sa
 Papa fu în curand vor avea în Roma colegul
 nostru propun de unde în viitor vor putea avea
 succesele mai numeroase de noi ados și S.
 țări care și număr din țară se va cutea
 țegura și țegă vira țegănească în noi și pune
 peceie stămintei și unălele naționale

...
 ...
 ...

